

Informele kunstgroepen: Alphen revisited

Pepijn van Houwelingen

In 2009 heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau informele kunstgroepen in Alphen aan den Rijn onderzocht. Acht jaar later is een herhalingsonderzoek gedaan. Pepijn van Houwelingen beschrijft in dit artikel hoe het de groepen van toen is vergaan en welke nieuwe groepen erbij kwamen.

Informele kunstgroepen zijn lastig in kaart te brengen, omdat ze per definitie klein zijn en ook nergens formeel, bijvoorbeeld als stichting of vereniging, geregistreerd staan (Van den Berg, Van Houwelingen, & De Hart, 2011; zie ook het artikel van Arno Neele en Zoë Zernitz elders in dit nummer). Daarom heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) er in 2009 voor gekozen het onderzoek naar informele kunstgroepen te beperken tot de gemeente Alphen aan den Rijn (Van den Berg, 2010) en daar het aantal informele kunstgroepen zo goed mogelijk in kaart te brengen en te beschrijven. Uiteindelijk zijn met 42 mensen uit twintig van de in totaal zeventig gevonden informele kunstgroepen interviews gehouden. In 2017 is dit onderzoek herhaald. In dit artikel beschrijf ik de bevindingen uit dit tweede onderzoek.

Doel en opzet van het onderzoek

Het doel van het onderzoek was tweeledig. Ten eerste zijn de twintig informele kunstgroepen die in 2009 werden onderzocht, weer benaderd. Bestaan ze nog en hoe is het ze de afgelopen acht jaar vergaan? Zijn er nieuwe leden bijgekomen en oude leden vertrokken? Heeft de groep zich inhoudelijk ontwikkeld en zo ja hoe? Is de groep misschien geformaliseerd geraakt? En hebben ze iets gemerkt van de cultuurbezuinigingen? Uiteindelijk is het ons gelukt de helft opnieuw te benaderen en te bevragen.

Daarnaast hebben we geprobeerd zoveel mogelijk nieuwe informele kunstgroepen in Alphen aan den Rijn op te sporen en te spreken. Ongetwijfeld zijn in 2009 groepen over het hoofd gezien en uiteraard zullen er de afgelopen acht jaar nieuwe groepen zijn ontstaan. We hebben hiervoor net als in 2009 een aantal sleutelfiguren binnen de gemeente benaderd, waaronder de gemeentelijke cultuurcoördinator, een lid van de galerie in Alphen aan den Rijn (STA-ART) en een medewerker van het kunstencentrum in Alphen, Parkvilla. Daarnaast zijn er oproepen geplaatst in de lokale krant *Witte Weekblad* en op de lokale website www.alphens.nl. Ook hebben we dankbaar gebruikgemaakt van een lijst met namen en contactgegevens van muziekbands in Alphen die ons is aangeleverd door het PopPlatformAlphen.¹ Uiteindelijk hebben we 22 nieuwe informele kunstgroepen in Alphen benaderd en (telefonisch) gesproken.

De duur van de interviews varieerde van ruim tien minuten tot bijna een uur, met een gemiddelde van ongeveer twintig minuten. Aan de gesprekken lag een onderwerpenlijst ten grondslag, grotendeels gebaseerd uiteraard op de thema's die eerder in 2009 ook besproken en onderzocht zijn. De gesprekken zijn allemaal opgenomen en direct na het gesprek zijn de belangrijkste bevindingen in een verslag genoteerd op basis van aantekeningen tijdens het

1 We willen hiervoor graag Machiel van der Schoot en Rob Baartwijk hartelijk bedanken.

gesprek. Op momenten dat er iets interessants of opmerkelijks werd gezegd, noteerde de interviewer de opnameminuut, zodat deze fragmenten naderhand makkelijk konden worden teruggevonden en eventueel letterlijk geciteerd. Deze verslagen zijn minstens twee keer grondig gelezen, voor het opstellen van een lijst met onderwerpen (codes) en voor het coderen van de interviews zelf. Op basis hiervan is vervolgens dit artikel geschreven.

Ook in Alphen is het cultuurlandschap de afgelopen acht jaar behoorlijk veranderd, onder meer door de bezuinigingen op cultuur. Na 2008 liepen de inkomsten van lokale overheden snel terug, met bezuinigingen als gevolg, ook op instellingen voor amateurkunst (Neele, 2016). In Alphen is 1 miljoen euro bezuinigd op een cultuurbudget van 4,4 miljoen euro, een forse reductie (Ensink, 2016). Vooral de muziekscholen hebben het, in het hele land, zwaar te verduren en zijn in diverse gemeenten inmiddels vervangen door (al dan niet gesubsidieerde) muziekcollectieven van (voormalige) muziekschooldocenten (Van Houwelingen, Boele, & Dekker, 2014). Zo ook in de gemeente Alphen aan den Rijn, waar de voormalige Streekmuziekschool in augustus 2016 is stopgezet en vervangen door de Coöperatie Nieuwe Muziekschool Alphen (Ensink, 2017). Onder invloed van de bezuinigingen is ook het lokale poppodium Het Kasteel verdwenen, iets wat veel bands in Alphen betreuren.

Informele kunstgroepen in Alphen: acht jaar later

In 2009 zijn twintig van de in totaal zeventig gevonden informele kunstgroepen nader onderzocht (zie tabel 1). Twaalf hiervan hebben we in 2017 wederom kunnen bevragen. Zeven van hen blijken nog te bestaan oftewel iets meer dan de helft. Maar we hebben twee vijfde van de groepen uit 2009 niet kunnen traceren en vermoedelijk is de uitval onder deze groep groter. Immers, een logische reden dat we ze acht jaar later niet konden vinden, is dat ze niet meer bestaan. We moeten uiteraard veel slagen om de arm houden – ook omdat onze steekproef verre van volledig is – maar we zouden voorzichtig kunnen concluderen dat ongeveer de helft van de informele kunstgroepen die we in 2009 in Alphen onderzochten, acht jaar later nog bestaat. Daarmee lijkt de ‘bestendigheid’ van informele groepen – in vergelijking met verenigingen en stichtingen – relatief beperkt te zijn.

Opgehouden

Waarom bestaan (minstens) vijf van de informele kunstgroepen acht jaar later niet meer? De redenen hiervoor verschillen, maar zijn vaak persoonlijk van aard. Een respondent is bijvoorbeeld in 2016 gestopt met de schildersgroep die ze leidde, omdat ze er op een gegeven moment ‘genoeg van had’. Dat kwam vooral omdat de deelnemers artistiek geen vooruitgang meer boekten (ze hadden hun plafond bereikt). De informele kunstgroep was daarmee eerder een soort gezelligheidsgroep geworden: het was ‘te

vrijblijvend'. De respondent kon de groep niet verder meer brengen. Ook besteedden de deelnemers veel tijd aan het bespreken van elkaars kwaaltjes. Soms dacht de respondent dat ze beter therapeut had kunnen worden, iedereen 'had iets'. Hoewel de cursussen haar geld opleverden, besloot ze ermee te stoppen omdat het haar inhoudelijk, haar belangrijkste motivatie, niet veel meer bracht. Ze gaf in 2016 te kennen dat ze een sabbatical wilde, maar dat beviel zo goed dat die permanent werd. De circa zestien cursisten zijn, op twee na, overgestapt naar een andere groep [6].²

Tabel 1. De onderzoekspopulatie uit 2009 die in 2017 opnieuw is benaderd

Discipline	Subdiscipline	Groep(snaam)
Beeldend	<i>Schilderen</i>	<i>Schildersduo in Kerk en Zanen</i>
	Textiel	Textielgroep Alphen
	<i>Schilderen</i>	<i>Aquarelgroep</i>
	<u>Schilderen</u>	<u>Schildersgroep</u>
	<i>Tekenen en schilderen</i>	<i>Teken- en schildersgroep Westerhove van het Gilde</i>
	<i>Beeldhouwen</i>	<i>Beeldhouwgroep Argilla Pietra</i>
	<i>Beeldhouwgroep Compagnie Bizarre</i>	
Dans	<u>Moderne dans</u>	<u>Gang of 6</u>
Muziek	Zang, wereldmuziek	Piosenka
	Muziekgroep (Klezmer)	Or
	Popcovers	Chain Reaction
	<i>Pop eigen werk</i>	<i>The Undefined</i>
	Ierse/Schotse folk	TrisCeltics
	<u>Zang, close harmony</u>	<u>Vocal Vanilla</u>
	<u>Klassiek</u>	<u>Coornhert Kwintet</u>
	<u>Piano</u>	<u>Duo</u>
	<i>Zang</i>	<i>De Borrelnoten</i>
<i>Pop</i>	<i>Sheep and Guitar</i>	
Schrijven	Columns, korte verhalen	De Schrijversgroep
	Columns, korte verhalen	Undercover

Cursief: geen contact; onderstreept: bestaat niet meer; vet: bestaat nog.

Bron: Onderzoeksresultaten veldwerk informele groepen in de kunst in Alphen, SCP, mei-juni 2017

2 De cijfers tussen vierkante haakjes verwijzen naar het nummer van het interview, zie bijlage.

De dansgroep Gang of 6 bestaat niet meer. De leden zijn, zo'n vier jaar geleden, allemaal wat anders gaan doen. Eentje was al eerder verhuisd, van de drie overgebleven leden wilde eentje zich op het werk gaan richten en een ander kreeg een blessure. Het laatste lid is inmiddels zelf een dansschool begonnen in Alphen aan den Rijn. Ze vermoedt dat er in de tussentijd vast wel weer veel nieuwe informele dansgroepjes voor in de plaats zijn gekomen. Die ontstaan, net zoals Gang of 6 destijds, op dansscholen, maar ook op gewone scholen waar danslessen worden gegeven [10].

Ook Vocal Vanilla, het Coornhert Kwintet en een muziekduo bestaan inmiddels niet meer. Bij de laatste twee groepen spelen persoonlijke redenen een hoofdrol. De kwintetgroep bestond uit ouderen die kwalen begonnen te krijgen, waaronder doofheid. Daarom besloten ze in 2016 de eer aan zichzelf te houden en te stoppen voordat het echt niet meer ging en het vals zou gaan klinken. Omdat het een vriendengroep was, lag het ook niet voor de hand nieuw bloed te werven [9].

Dit laatste is kenmerkend voor het einde van sommige informele kunstgroepen. Ze zijn vaak ontstaan uit vriendengroepen of omdat men elkaar heeft leren kennen als cursist bij een kunstcursus en ook na de cursus graag samen kunst wil maken. Mensen kennen elkaar dus al en dat is ook een van de redenen waarom ze graag samen kunst maken. Het werven van nieuwe leden – een normale taak voor kunstverenigingen – ligt dan niet voor de hand en geen van de informele kunstgroepen die we hebben gesproken houdt zich daar actief mee bezig. Het gevolg is dat bij het ouder worden of verhuizen van leden de informele kunstgroep uit elkaar valt. Dat ongeveer de helft van de opnieuw benaderde informele kunstgroepen in Alphen na acht jaar niet meer bestaat, lijkt daar ook op te wijzen. Maar hier staat tegenover dat er ook weer nieuwe groepen in Alphen zijn ontstaan. Informele kunstgroepen ontstaan en verdwijnen sneller dan verenigingen.

Nog steeds actief

Hoe is het met de zeven informele kunstgroepen gegaan die we weer konden benaderen en nog steeds actief zijn? Wat opvalt is dat deze groepen er vaak wel in geslaagd zijn nieuwe leden te vinden voor mensen die vertrokken zijn en soms zelfs gegroeid zijn. Aan die groei zit vaak wel een natuurlijke grens, omdat veel groepen in een huiskamer bij elkaar komen, dus zo'n negen personen is toch al snel het maximum [8].

Het merendeel van de leden is, acht jaar later, echter nog steeds hetzelfde en bij een aantal groepen zijn zelfs precies dezelfde mensen lid als acht jaar geleden. De onderlinge band is doorgaans hechter geworden, de leden van de band TrisCeltics gingen in 2016 en 2017 zelfs samen op vakantie [9]. Het enthousiasme van de leden voor de kunst die ze samen bedrijven is onverminderd, hoewel sommige groepen nu wat minder vaak bij elkaar

komen dan acht jaar geleden, bijvoorbeeld omdat de leden een dagje ouder zijn geworden [12]. En een andere respondent zegt: 'Soms komen we wat minder bij elkaar, maar we willen wel doorgaan' [2]. Het koor Piosenka is juist vaker gaan repeteren, elke maandagavond, ook zijn er meer optredens gekomen [4].

De groepen zijn in het algemeen van mening dat het niveau van hun kunstbeoefening de afgelopen acht jaar is toegenomen. Piosenka is, met een nieuwe dirigent die let op uitspraak en taal, verder gegroeid en heeft inmiddels twee cd's laten maken [4]. De leden van schrijversgroep Undercover zijn handiger geworden met schrijven, al is de ambitie om te publiceren verdwenen: 'Ons ego is nu wel genoeg gestreeld' [5]. En voor een band is het lastiger geworden, met de toegenomen concurrentie, om optredens te vinden.

Van de bezuinigingen hebben deze zeven informele kunstgroepen de afgelopen acht jaar weinig gemerkt. Ze doppen immers hun eigen boontjes en krijgen geen subsidie. Wel merkt een lid van de band Chain Reaction op dat het erg vervelend was dat door de bezuinigingen het enige poppodium in Alphen, Het Kasteel, is verdwenen. Het betekende zelfs bijna het einde van de band. Gelukkig konden ze in Zoetermeer in een boerderij vervangende oefenruimte vinden. Maar volgens dit bandlid zijn veel bands uit de gemeente gejaagd door het verdwijnen van Het Kasteel als fundament van de (pop) muziekwereld in Alphen [12].

Nieuw gevonden informele kunstgroepen

We zijn ook op zoek gegaan naar nieuwe informele kunstgroepen in Alphen en vonden er uiteindelijk 22 (zie tabel 2).

Wat opvalt is allereerst dat het overwegend om muziekgroepen gaat. We hebben slechts een paar schilders- en beeldende groepen gevonden, en helemaal geen schrijversgroepen. Dat zal deels liggen aan de uitgebreide lijst met muziekgroepen die we van het PopPlatformAlphen kregen. Maar het ligt wellicht ook voor de hand dat relatief veel informele kunstgroepen zich met muziek bezighouden. Immers, muziek is een kunstvorm die men, in tegenstelling tot beeldhouwen of schrijven bijvoorbeeld, beter in groepsverband kan beoefenen. Bovendien zijn er veel amateurpopmuzikanten in Nederland; hun aantal werd in 2007 geschat op ongeveer een half miljoen, ofwel iets meer dan 3% van de Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder die zich vijftig minuten of meer per week actief met amateurpopmuziek bezig houdt (Van Bork, 2008, p. 11).

De omvang van de 22 nieuw gevonden informele kunstgroepen varieert van twee tot negen leden, de gemiddelde omvang is vier à vijf leden. Zeven kunstgroepen bestonden al voor 2009 (die hebben we destijds dus over het hoofd gezien), de overige vijftien zijn in de afgelopen acht jaar opgericht.

Tabel 2. De onderzoekspopulatie 2017: nieuw gevonden informele kunstgroepen

Discipline	Subdiscipline	Groep	Opricht	Aantal leden
Beeldend	Schilderen	De Vriendengroep	2013	7
	Edelsmeden	Edelsmitgroep	1997	9
	Schilderen	Schildersgroep	2009	4
Theater	Theater	The Adele Project	2014	7
	Theatersport	Sporttheatergroep Alphen aan den Rijn	2016	9
Muziek	(straat)Band	Twivb	2011	5
	Coverband	Jambella	2011	3
	Coverband	Slingshot	2015	5
	Coverband	Little Stef	2002	9
	Bluesband	The Groovetakers	2013	4
	Rockband	No Harm	1999	4
	Coverband	Long Way Blues	1976	5
	Band	Let the fool believe	2010	3
	Coverband	Lekker	1997	5
	Tribute band	Voodoo People	2012	6
	Verhalende muziek	Ipanic	2014	4
	Coverband	Joint Strike Fighters	2007	4
	Jazz/dixieband	Duo	2015	2
	Band	Alphense Party Animals	1992	5
	Death metal	Eternal Motification	2014	4
	Coverband	De Joekels	2010	5
	Coverband	Plakband	2012	5

Bron: Onderzoeksresultaten Veldwerk informele groepen in de kunst in Alphen, SCP: mei-juni 2017

Informele kunstgroepen, oud en nieuw, in Alphen

Ontstaansgeschiedenis nieuwe informele groepen

Hoe zijn de nieuwe informele groepen in Alphen de afgelopen acht jaar ontstaan? Verreweg de meeste muzikale groepen zijn ontstaan uit mensen die elkaar al kenden, bijvoorbeeld als collega's, burens of van de (middelbare) school. Eén groep vrienden bijvoorbeeld speelde eenmalig tijdens een verjaardagsfeest met elkaar en dat bleek zo'n succes te zijn dat hieruit een (succesvolle) band is ontstaan [14]. Andere bandleden zijn elkaar op muziekfestivals of bij andere muzikale gelegenheden tegengekomen. In een aantal informele muziekgroepen spelen familieleden samen, een band is bijvoorbeeld door twee broers opgericht [25].

Opvallend is dat het merendeel van de informele groepen voor beeldende kunst of dans is ontstaan uit een kunstcursus. Een aantal mensen die elkaar

tijdens een cursus, bijvoorbeeld in ParkVilla, hebben leren kennen, wilden ook naderhand graag samen kunst blijven maken. Dat geldt bijvoorbeeld voor de schrijversgroep Undercover: zeven cursisten besloten in 2001 samen door te gaan en daarvan zijn er nu nog vijf over [2]. De theatersportgroep die begin 2017 is opgericht, kwam ook voort uit een cursus. De oprichter heeft eind 2016 een aantal van haar medecursisten benaderd en een groep geformeed [21]. Ook De Vriendengroep (zie tekstkader) is zo ontstaan [31].

De Vriendengroep

De leden van De Vriendengroep hebben elkaar ontmoet via ParkVilla waar ze les volgden in portretten. Alle leden hebben een hoog niveau en zijn vaak zelf kunstleraar. Ze wilden graag meer zelfbeschikking hebben over de lessen, bijvoorbeeld hoe lang en wanneer welk model meekomt. De directe aanleiding voor het oprichten van de groep was het beschikbaar komen van een galerie bij STA-ART. De vriendengroep huurt die galerie nu (men brengt daarvoor samen een bedrag bij elkaar). Aanvankelijk waren er acht leden, inmiddels zijn er zeven mensen lid, zowel mannen als vrouwen. Het jongste lid is 40 jaar. Door de verschillende benaderingen leren ze veel van elkaar. In principe komen ze één keer per week bij elkaar, sommigen zijn er vanwege drukte wat minder vaak bij. In het begin bezochten ze ook samen musea, als een dagje uit.

De groep exposeert tijdens open dagen, bij STA-ART en in het Schoutenhuis. 'Als we niet schilderen, komen we bij elkaar als vrienden, want we zijn een vriendengroep', vertelt Selma Noort. De leden ontwikkelen zich vooral individueel, ze leren van elkaar door de verschillende perspectieven die de groepsleden hanteren. De groep heeft een WhatsAppgroep, daar worden weetjes gedeeld, museumbezoek geregeld en vragen als 'wie huren we als model?' besproken. De leden kennen elkaars persoonlijke situatie en helpen elkaar wanneer nodig. Ze komen niet bij elkaar over de vloer, maar spreken in de horeca af. De groep heeft geen zin in administratie en is dus geen stichting of vereniging.

Selma Noort is enthousiast over ParkVilla en wat deze organisatie doet voor de cultuursector in Alphen. Ze vindt het opvallend dat vooral vrouwen in allerlei kleine informele groepen voor beeldende kunst actief zijn. Misschien omdat ze, zodra de kinderen het huis uit zijn, gaan zoeken naar alternatieve sociale structuren, bijvoorbeeld bij ParkVilla, het filmhuis of theater. In vergelijking daarmee gaan mannen eerder 'zwijgend zitten vissen', denkt ze. 'Mannelijke leden zijn wel vaak kunstzinniger aangelegd. Alphen biedt weinig ruimte voor beeldende kunst, wat dat betreft kan er wel meer gebeuren. De gemeente legt veel te veel nadruk op sport en winnen. Er is helemaal geen museum in Alphen, zelfs geen galerie meer. Waar moeten kinderen dan naartoe?'

Verloop is weliswaar gering, maar snel problematisch

Het verloop bij de nog bestaande informele kunstgroepen in Alphen is gering. Meestal komt er sporadisch iemand bij en duurt het een paar jaar voordat iemand uit de groep vertrekt. De laatste keer dat iemand bij de informele edelsmidgroep in Alphen kwam, is bijvoorbeeld acht jaar geleden [29]. De vriendschappelijke, soms zelfs ‘familiaire’ structuur maakt het moeilijk om nieuwe leden aan te trekken. Het gat dat ontstaat als iemand verhuist, overlijdt of ouder wordt, is dan lastig te vullen. Daar maken informele kunstgroepen zich wel eens zorgen over [3]. Zo bestaat het hoornkwintet acht jaar later niet meer, omdat de leden te oud waren geworden en als vriendengroep geen nieuwe leden wilde zoeken [9]. De band Long Way Blues, opgericht in 1976, moest een aantal jaren stoppen, omdat een lid plotseling overleed, waardoor de band een behoorlijke ‘knauw’ kreeg [35].

Mannen maken muziek, vrouwen schilderen, schrijven en praten graag

Opvallend is dat op één na alle gevonden informele muziekgroepen in Alphen bestaat uit mannen, met af en toe hoogstens één vrouwelijke zangeres, terwijl de groepen voor dans en beeldende kunst (schilderen) vrijwel uitsluitend uit vrouwen bestaan. In de tweede categorie lijken leden relatief vaak met elkaar over persoonlijke ongemakken – kwalen, ziekten en andere zorgen – te spreken of op zoek te zijn naar herstel van bijvoorbeeld een burn-out of omdat ze niet ‘lekker in hun vel zitten’ [13] [21] [30]. Zoals gezegd vormde dat voor de leider van één zo’n informele groep reden om de groep stop te zetten [6]. Overigens is ook een aantal bands in Alphen deels ontstaan uit psychisch ongemak, bijvoorbeeld om een relatieprobleem te maskeren of een (dreigende) midlifecrisis te bezweren [14] [33].

Alphen muziekstad?

Verreweg de meeste van de getraceerde informele kunstgroepen zijn met muziek bezig. Eén geïnterviewde omschrijft Alphen als ‘een bandjesstad’ [35], een ander schat dat er in totaal zo’n 120 à 130 muziekbands in Alphen zijn [33]. In onze inventarisatie zijn het overwegend coverbands.

Ook in de kleinere kernen Boskoop en Zwammerdam lijkt de muziekcultuur goed ontwikkeld te zijn. Iemand spreekt zelfs expliciet over ‘een bandjescultuur in Boskoop’ [14]. Een reden hiervoor is mogelijk de aanwezigheid van oefenruimten. In de kleine kernen is het makkelijker om een oefenruimte te regelen, bijvoorbeeld een lege boomkwekerijloods in Boskoop [14] of de schuur van een boerderij [24]. Coverband De Joekels repeteert elke vrijdagavond op de boerderij, in de nok boven de melkput: ‘Koeien kijken om, die gaan weer repeteren’ [17]. Geluidsoverlast is op de boerderij geen probleem. Bovendien is er op het platteland een cultuur van ‘schuurfeesten’, waarbij bandjes worden gevraagd om op te treden. De Joekels richt zich op dit soort

‘agrarische feesten’, overigens niet alleen rond in Alphen, maar ook in dorpen elders in het land. Optredens zijn op het platteland makkelijk te regelen: twee karren naast elkaar en je hebt een podium vervolgens wat strobalen erbij voor de sfeer. Vaak zonder vergunning, ‘dan heb je twee optredens, een van de band en een van de politie’ [17].

De gemeente Alphen richt zich met haar cultuurbeleid vooral op de theater- en muziekwereld – dit wordt als actieve cultuurparticipatie gezien – en veel minder op exposities en andere vormen van beeldende kunst [36]. Musea zijn er, aldus de gemeente, al genoeg in de omgeving van Alphen, op korte reisafstand met de trein. Aankoopsubsidies voor beeldende kunst zijn in 2006 afgeschaft [36]. Volgens sommigen is de beeldende en schrijfkunst kind van de rekening in Alphen [38] [31].

Speelgeld is fijn, beter worden is mooi, maar plezier hebben is het belangrijkste

Voor alle informele kunstgroepen in Alphen is het samen plezier hebben in de kunstbeoefening het belangrijkste [4] [26] [23]. Geen enkele groep die we gesproken hebben, beoefent de kunst primair om er geld mee te verdienen. Dit gebeurt soms wel, de meeste muziekgroepen vragen geld, hooguit een paar honderd euro voor een optreden, vaak net genoeg om de kosten te dekken [14]. De intrinsieke motivatie [3] staat voorop. Geen van de informele muziekgroepen heeft de ambitie of verwachting om ‘door te breken’ [14] [32]. Bij een schrijfgroep is de ambitie om te publiceren ondertussen verdwenen, ze hoeven niet meer ‘zo nodig’ [5]. Ook eerder onderzoek onder amateurpopmuzikanten laat zien dat ‘plezier maken’ en ‘creatief zijn’ de belangrijkste drijfveren zijn, terwijl ‘geld verdienen’ of ‘beroemd willen worden’ het minst vaak genoemd worden (Van Bork, 2008, p. 52).

Maar dit betekent niet dat er geen ambities zijn en dat de groepsleden zich niet op de een of andere manier willen ontwikkelen. Geen van de informele groepen geeft te kennen dat het niveau de afgelopen jaren minder is geworden, een groot deel is juist van mening dat ze zich de afgelopen jaren hebben verbeterd [8]. Bijvoorbeeld door ‘handiger’ te worden met schrijven [2], een goede dirigent aan te trekken die let op taal en uitspraak [4], zwakke leden te vervangen [5], een videoclip [14] of cd op te (gaan) nemen [4] [15] [19], op festivals zoals Keltfest [19] op te treden, theaterbattles te houden met andere groepen [21], nieuwe of meer ingewikkelde nummers in te studeren of anderszins optredens te verfraaien, bijvoorbeeld met lichteffecten [14]. Kortom, het merendeel van de informele kunstgroepen in Alphen probeert zich te blijven ontwikkelen.

Maar het met plezier samen kunst maken staat voorop, niemand heeft de ambitie om er een beroep van te maken [15], het is en blijft vooral een hobby [3], waarbij iedereen zich zo vrij mogelijk wil kunnen uiten [1]. Tegelijkertijd is het voor veel bands belangrijk dat het publiek enthousiast reageert op hun

muziek en na afloop bijvoorbeeld zoiets zegt als 'Ik heb een fijne avond gehad' [23]. Dat motiveert de bands en daar krijgen ze energie van. De ervaring leert dat dit effect voor een band makkelijker te bereiken is door het coveren van bekende liedjes dan met eigen nummers en dat doen de meeste bands dan ook. Bands zien het spelen van andermans werk weliswaar niet als 'kunst met een grote K' [23], maar het enthousiasme, de energie en het plezier dat ze terugkrijgen van het publiek weegt daar tegenop [35]. Een lid van een straatmuziekgroep formuleert het als volgt: 'In de verte zie je mensen al aankomen, mensen los in gedachten, kijken naar ons, dan zie je de mensen lachen, geeft een goed gevoel' [28].

Sociale dimensie erg belangrijk

De sociale dimensie is erg belangrijk voor informele kunstgroepen, zo werd eerder al geconstateerd (Van den Berg, 2010). Leden praten over persoonlijke en politieke onderwerpen [30], bijvoorbeeld als er een aanslag is geweest [20] of over hobby's zoals whisky [18] en zien elkaar vaak, maar zeker niet altijd, ook buiten de groep om [14], bijvoorbeeld op verjaardagen [14] of gewoon ergens in de buurt. Voor de muziekgroepen geldt dat bandleden na optredens elders in het land daar soms nog een dagje blijven en samen iets leuks gaan doen [17]. Groepsleden helpen elkaar met problemen [17], delen wel en wee [21], gaan naar bruiloften [3] en soms zelfs samen op vakantie [15]. Af en toe 'knettert het wel eens' [24] en het kan ook wel eens mislopen net zoals in een huwelijk.

Een muziekband wordt soms als een soort familie omschreven [23]. Leden merken snel wanneer iemand niet goed in zijn vel zit, muziek is immers ook emotie [24]. Soms zijn na jaren de banden zo hecht, dat de bandleden elkaar 'vertrouwen met hun leven' en ook niet met anderen muziek zouden willen maken [19]. Bij andere groepen zien de leden elkaar vooral als 'muzikale vrienden' – de term viel spontaan een aantal keer tijdens de interviews [3] [33] [35] – en komen ze elkaar weinig buiten het groepsverband tegen [30] [35].

De sociale dimensie is ook van belang voor de kunstbeoefening zelf. Immers door samen te spelen leer je van elkaar en worden leden gedwongen uit hun muzikale comfortzone te komen. Samen spelen is dus niet alleen leuker, maar ook leerzaam [27]. De leden stimuleren elkaar en je wilt ook niet als enig lid achterblijven in je ontwikkeling [19]. De informele kunstgroepen voorzien in sommige gevallen ook in psychische behoeften. Alleenstaanden krijgen dankzij een informele groep wat meer aanspraak [13]. De biedt de mogelijkheid zich op een andere wijze te uiten en bevordert het persoonlijk geluk. Een lid merkt hierover op: 'Ik geloof heilig, als ik de band niet zou hebben..., je hebt uitlaatkleppen nodig.' Volgens dit bandlid verbreedert spelen in een band: 'We hebben allemaal verschillende politieke opvattingen, maar zodra we muziek maken zijn we vrienden' [14].

Formalisering en bureaucratie

De informele kunstgroepen in Alphen zijn (per definitie) geen vereniging of stichting. Geen van de groepen die we gesproken hebben, ambieert dat ook. Al overwegen een paar groepen wel formalisering, zoals een stichtingsvorm of het aanvragen van een KvK-nummer. Dit heeft vrijwel altijd een financiële grondslag: mocht men ooit meer gaan verdienen, dan lijkt fiscaal een stichtingsvorm voor de hand te liggen [21] [24]. Het is, zo formuleert iemand, 'netter' om dergelijke inkomsten in een stichting onder te brengen [3]. Over dit alles bestaat blijkbaar nogal wat onduidelijkheid. Iemand merkt op dat het fijn zou zijn als er een handleiding voor muziekbands zou komen over hoe je financiën op een fiscaal verantwoorde wijze kunt regelen [20]. Eén band laat de facturen daarom maar afhandelen door een speciaal 'verloningsbedrijf' [23].

Naast fiscale redenen is ook de zichtbaarheid van de informele groep een mogelijke overweging voor het oprichten van een stichting, want 'je bestaat' als je een stichting bent [3]. In een paar gevallen is een stichtingsvorm zelfs vereist, of in ieder geval handig, bijvoorbeeld voor het kunnen exposeren op tentoonstellingen [29]. Een straatmuzikantgroep moet in sommige gemeenten, bijvoorbeeld Gouda, een vergunning aanvragen, dat is lastig, en zo'n vergunning kost tien euro, terwijl de groep met spelen slechts zestien euro ophaalt [28].

De formalisering van informele groepen is dikwijls gering. Groepen hebben weinig tot niets op papier staan, er is hoogstens soms een informele rolverdeling, waarbij bijvoorbeeld de een zorgt voor de audioapparatuur en de andere de boekingen regelt [19] [20] [26]. In het algemeen willen de geïnterviewde groepen geen stichting worden, niet alleen vanwege de potentiële administratieve rompslomp, maar ook omdat daarmee de groep 'permanent' wordt. Men wil makkelijk kunnen stoppen [35].

Rol internet en sociale media

Vrijwel alle groepen maken op een of andere manier gebruik van internet en sociale media. Ze hebben een website, zijn te vinden op Facebook, gebruiken WhatsApp en soms ook een Twitteraccount. Ze moeten op internet minstens te vinden zijn, want 'anders besta je niet' [23]. Eén muziekgroep in Alphen werd bekend in het buitenland dankzij een beroemde vlogger. Dit heeft ervoor gezorgd dat ze ook in Nederland op bekende festivals zoals Baroeg Open Air kunnen optreden [15]. Een andere band hoopt YouTube te kunnen gaan gebruiken om eigen nummers publiceren en zo wat bekender te worden en een fanbasis te ontwikkelen.

Een paar groepen zouden het erg fijn vinden als er een plek op het internet zou zijn waar bands in de omgeving elkaar kunnen treffen en tips kunnen uitwisselen, een soort 'Gouden Gids' van informele (muziek)groepen. Het is nu erg verbrokken, niemand weet van elkaar wat ze doen [20] [30]. Eén respondent betreurt het dat de enige muziekwinkel in Alphen is

gesloten, omdat dat bij uitstek nog een plek was waar men elkaar kon treffen als muziekliefhebber: 'Vroeger ging je likkebaardend naar een muziekwinkel, nu bestel je alles online' [12]. Lokale reallife contacten zijn en blijven dus voor informele groepen belangrijk. Zo komen ze aan optredens in en rond Alphen. Buiten Alphen heeft men daarvoor een boeker nodig [24].

Voorzieningen en bezuinigingen

Geen van de informele kunstgroepen die we spraken heeft zelf iets gemerkt van de bezuinigingen. Omdat geen van de groepen subsidie krijgen, zijn eventuele effecten van bezuinigingen indirect: men verkoopt of exposeert bijvoorbeeld minder snel kunst, omdat de gemeente is gestopt met aankopen en expositie subsidies [13]. Ook zijn er bands die hun prijzen naar beneden hebben moeten bijstellen, omdat er minder geld is voor optredens [3]. Een heikel punt, meermalen genoemd, is het gebrek aan oefenruimtes en podia voor bands in Alphen [26] sinds het verdwijnen van poppodium Het Kasteel. Voor sommige muziekgroepen had dit zelfs het einde kunnen betekenen [12]. Het zou mooi zijn, zeggen respondenten, als de gemeente zou kunnen zorgen voor minstens één poppodium in Alphen [15]. Een oefenruimte vinden in de stad Alphen is erg lastig. Alleen de streekmuziekschool heeft oefenruimtes te huur, maar die zijn vaak niet geschikt, omdat men er ook apparatuur (bijvoorbeeld een drumstel) bij moet huren waar niet altijd behoefte aan is [19].

Op dit moment speelt het muziekleven in Alphen zich vooral af in kroegen. Maar door een overaanbod aan bands is het moeilijk om plekken te vinden om op te treden, te meer omdat sommige bands bereid zijn voor niets te spelen [18]. Bovendien gaan jongeren voor livemuziek meer naar festivals dan naar cafés [33].

Sommigen zouden het fijn vinden als de gemeenten zou helpen bij het organiseren van een paar grote festivals, zodat ze af en toe eens voor een grote publiek kunnen optreden. Informele muziekgroepen kunnen dat zelf namelijk niet voor elkaar krijgen, daar zijn ze te klein voor. Een 'Alphen live' bijvoorbeeld, vooral als daarvoor ook zoveel mogelijk lokale bandjes worden uitgenodigd in plaats van 'doorbraakbandjes' van buiten Alphen [14]. Anderen zijn juist wel enthousiast over de festivals die er al zijn in Alphen, zoals het bevrijdingsfestival [26]. Wel worden daar naast lokale bands vaak landelijk bekende bands uitgenodigd, terwijl lokale bands dezelfde muziek zouden kunnen spelen [32].

Eén respondent was lovend over de voor hem onverwachte flexibiliteit en bereidwilligheid van de gemeente. Hij had een illegaal muziekfestival georganiseerd midden in het maisveld, onzichtbaar vanaf de publieke weg: cornipop. Het zat goed in elkaar, door bouwvallers aangelegd inclusief een cowboydorp met saloons, maar hij had geen vergunning aangevraagd, omdat de gemeente die in het verleden had afgewezen. De politie ontdekte het festival en dreigde het te sluiten. De gemeente Alphen dacht echter mee en heeft na

een speciale spoedvergadering van de gemeenteraad op zaterdagmiddag toch nog toestemming gegeven. Het beeld van gemeente is bij deze respondent aanzienlijk verbeterd en de volgende keer vraagt hij wel van tevoren een vergunning aan: 'Er gebeuren leuke dingen in Alphen' [17].

Samenvatting

In acht jaar tijd zijn zeven van de twaalf in 2009 gevonden informele kunstgroepen verdwenen, voor zover bekend meestal omdat leden zijn verhuisd of (te) oud werden. De bestendigheid van informele kunstgroepen is dus beperkt, vooral ook omdat veel van deze groepen het karakter hebben van een vriendengroep, waardoor het niet makkelijk is nieuwe leden te werven. Maar in de afgelopen acht jaar zijn er ook weer nieuwe informele kunstgroepen bij gekomen. Geen van de informele groepen uit 2009 die we opnieuw hebben gesproken, is ondertussen geformaliseerd en dat overwegen ze ook nauwelijks.

De muziekbands in Alphen zijn vooral door mannen bevolkt, terwijl vrouwen overwegend in beeldende kunstgroepen actief zijn. De sociale banden binnen de informele kunstgroepen zijn belangrijk: leden zien elkaar vaak ook daarbuiten, men helpt elkaar waar nodig en bespreekt ook wel eens persoonlijke en politieke onderwerpen.

Geld speelt nauwelijks een rol – niemand zit in een informele kunstgroep om rijk te worden – en er is ook geen ambitie of verwachting om 'door te breken'. Het belangrijkste is het plezier van de kunstbeoefening en het daarin groeien. De informele kunstgroepen hebben weinig of niets gemerkt van de bezuinigingen op cultuur in Alphen, geen van de groepen krijgt subsidie. Wel wordt betreurd dat poppodium Het Kasteel, is verdwenen, omdat het daarvoor moeilijker is om een oefen- en optreedplek te vinden.

Pepijn van Houwelingen is
onderzoeker bij het Sociaal en
Cultureel Planbureau.
E p.van.houwelingen@scp.nl

Literatuur

- Ensink, J. (2016, 26 januari). *Cultuurbeleid Alphen aan den Rijn: 'Nieuw en anders'*. www.lkca.nl/beleid/kijk-mee-bij-gemeenten/lokaal-cultuurbeleid-alphen-aan-den-rijn
- Ensink, J. (2017, 13 april). *Culturaanbieders in Alphen: op de sociale toer*. www.lkca.nl/beleid/kijk-mee-bij-gemeenten/culturaanbieders-in-alphen-aan-den-rijn
- Neele, A. (2016, 3 februari). *Meer sturen met minder geld: lokaal beleid cultuurparticipatie*. www.lkca.nl/nieuwsoverzicht/analyse-lokaal-beleid-cultuurparticipatie
- Van Bork, R. (2008). *395 minuten. Amateur-popmuziek in Nederland*. Rotterdam/Utrecht: Popunie/ &Concept/Kunstfactor.
- Van den Berg, E. (2010). Kunstbeoefening in informele verbanden. In A. van den Broek (Red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (pp. 209-240). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van den Berg, E., Van Houwelingen, P., & De Hart, J. (2011). *Informele groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Houwelingen, P., Boele, A., & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bijlage: Interviews, genummerd

Herbenaderingen

- 1 TrisCeltics
- 2 Undercover
- 3 Klezmerband
- 4 Piosenka
- 5 De schrijversgroep
- 6 Schildersgroep
- 7 Vocal Vanilla
- 8 Textielgroep Alphen
- 9 Coornhert Kwintet
- 10 Gang of 6
- 11 Duo
- 12 Chain Reaction

Nieuw gevonden informele kunstgroepen

- 13 Schildersgroep
- 14 Little Stef
- 15 Eternal Motification
- 16 Pro Arte (geen informele groep maar een vereniging)
- 17 Coverband De Joekels
- 18 The Groovetakers
- 19 Twivb
- 20 Slingshot
- 21 Sporttheatergroep
- 22 The Adele Project, Lekker en Voodoo People (stichtingen)
- 23 Jambella
- 24 Plakband
- 25 Let the fool believe
- 26 Alphense Party Animals
- 27 Ipanic
- 28 Jazzband dixieband
- 29 Edelsmitgroep
- 30 Beeldend kunstenaar (cursusgroep i.p.v. informele kunstgroep)
- 31 De Vriendengroep
- 32 Joint Strike Fighters
- 33 No Harm
- 34 Clown (geen informele kunstgroep)
- 35 Long Way Blues

Sleutelfiguren

- 36 Cultuurcoördinator Alphen
- 37 Kunstschilderdocent
- 38 Fotograaf en lid van STA-ART
- 39 Kunstencentrum ParkVilla
- 40 Productiehuis Alphen
- 41 Ballet- en dansschool